

SLAV VE TÜRK DİLLERİNİN KARŞILIKLI ETKİLEŞİMİ

Naile AĞABABA

Bozok Üniversitesi, Fen- Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yozgat

e-posta: naileaababa@yahoo.com

ÖZET

Farsçada Türk dilinden alıntı sözcükler konusunda çalışmamı bitirdikten sonra Slav ve Türk dillerinin karşılıklı etkileşimi konusunu çalışarak seriyi devam ettirmek istedim. Türk halklarının Doğu Avrupa'da birçok halkın kültür ve dilinde izler bıraktığı aşikârdır. Bu izleri araştırmak ülkemizde var olan bilimsel düşünce üzerinde etki yaratacaktır.

Doğu Avrupa ve Batı Asya halklarının tarihini, kültürünü ve eski edebiyatını araştırmak için halklar arasında eskiden var olan ilişkileri incelemek, onların dil ve kültürünün karşılıklı etkileşimini belirleyen şartları açıklamak büyük önem arz etmektedir. Türk boyları Doğu Slav dilleri- Rus, Ukrayna, Belarus dillerinin sözcük içeriğinde kayda değer izler bırakmış, gramer ve deyimlerine de belli etkide bulunmuşlar. Bu izleri ortaya çıkarmak için Türk sözcük ve ifadelerinin Slav dilleriyle karşılıklı tarihi metot çerçevesinde araştırılması gerekmektedir.

Bilinen bir gerçektir ki, Türk boyları ve halklarının dilleri konusunda o dönem yazılı bir kaynak günümüze kadar ulaşmamıştır. Ama özel adlar, boy ve soyadları, unvan ve rütbelere gibi birçok önemli bilgi Bizans, Arap, Çin ve Rus yazıtlarında mevcuttur. Yazılı abideler içerisinde Rus "İgor'un Alayı Konusunda Söz" destanı dikkati çekmektedir.

Türk unsurlarının Slav dillerine geçiş yollarını belirlerken etnografya ile beraber yazılı kaynakların ve arkeolojinin verileri çok önemlidir. Etimolojik veriler kendi başlarına açıklanamayan tarihi problemlerin hallinde yardımcı olmaktadır. Türkçe sözcüklerin geleneksel ünlü uyumu ve son hecenin vurgu alması eski dönem alıntı vakalarında değişik nedenlerle değişime uğrar. Etimolojik özellikler araştırıldığı zaman bu nedenleri göz önünde bulundurmamak önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Türkçe, Slav Diller, Alıntı Sözcükler, Karşılıklı Etkileşim.

THE INTERACTION OF TURKISH AND SLAVIC LANGUAGES**ABSTRACT**

I want to continue working series on the interaction Slavic and Turkish languages after finishing my studies at the subject of Turkish loanwords in the Persian language. Turkish peoples in Eastern Europe has left many traces in people's culture and language is evident.

Investigate these traces have fish in our country will have an impact on scientific thinking.

For the investigate of the history, culture and ancient literature of the peoples of Eastern Europe and Western Asia is of great importance to examine the relationship between people, to describe the conditions that determine the interaction of their language and culture. Turkish tribes left appreciable traces in the context of the words of the East Slavic languages- Russian, Ukrainian, Belarusian languages, also have a certain effect to grammar and idioms. For reveal these traces should be investigated Turkish words and phrases with Slavic languages in the framework of mutual historical methods.

It's a known fact that any written source of that period about Turkish tribes and peoples languages didn't reach until today. But proper names, tribes and surnames, titles and many other important information such as rank are available in Byzantine, Arab, Chinese and Russian inscriptions. Among the written monuments Russian "Say About Igor's Regiment" is remarkable saga.

Turkish elements in determining the passageway to the Slavic languages written sources and archeological data with ethnography is very important. Etymological data helps in solving historical problems unexplained on their own. Vowel harmony and the emphasis of last syllable of the Turkish words change in the case of the old era quote for various reasons.

When etymologically properties investigated is important to consider this reasons.

Keywords: *Turkish and Slavic Languages, Loanwords, Interaction.*

I yüzyıldan itibaren Türk boylarının doğudan batıya göç etmesiyle Doğu Avrupa onların son mesken edindiği topraklar oldu ve doğudan gelen tüm Türk boyları bu topraklarda oturarak yaşamlarına devam ettiler. Türkler Avrupa'da yaşamlarını sürdüren Slav, İran ve Fin- Ugor halklarının kültür ve dillerinde kalıcı izler bıraktılar.

Çağdaş Doğu Avrupa halklarının kültür ve dillerinde korunan eski dil ve kültür katmanlarını incelerken, özellikle Türk dillerinin o dönemde Doğu Avrupa'da yerleşmiş Hun, Hazar, Bulgar, Oğuz ve Kıpçak boylarının dillerinin araştırılması çağdaş dilciliğin önemli görevlerindedir.

Doğu Avrupa ve Batı Asya halklarının tarihini, kültürünü ve eski edebiyatını araştırmak için halklar arasında eskiden var olan ilişkileri incelemek, onların dil ve kültürünün karşılıklı etkileşimini belirleyen şartları açıklamak büyük önem arz etmektedir. I- II yüzyıllarda bu topraklara yerleşen Türk ve Slav topluluk ve halklarının dillerinin etkileşimi konusu büyük merak uyandırmaktadır. Türk ve Slav dillerinin karşılıklı etkileşimi çok eskilere dayanmaktadır. I yüzyıldan başlayarak Doğu Avrupa Slav toplulukları bu topraklara yerleşen Türk boyları Hun, Sabir, Hazar ve Bulgarlar, daha sonra Peçenek, Uz ve Kıpçaklarla sıkı komşuluk ilişkisi kurmuşlar.¹

Türk boyları Doğu Slav dilleri- Rus, Ukrayna, Belarus dillerinin sözcük içeriğinde kayda değer izler bırakmış, gramer ve deyimlerine de belli etkide bulunmuşlar. Bu izleri ortaya çıkarmak için Türk sözcük ve ifadelerinin Slav dilleriyle karşılıklı tarihi metot çerçevesinde araştırılması gerekmektedir. Slav dillerinin değişik gelişim şartları, özellikle Slav ve Türk dillerinin eşit olmayan yaygınlaşma alanının coğrafyası, Slav halklarının Türk halklarıyla temasının özellikleri, ağızların ve yazı dilinin değişik oranı, kendi iç gelişimleri Türk sözcük ve ifadelerinin fonetik değişimi, anlamı, fonksiyonu ve bileşiminde ifadesini bulmuştur. Söylediklerimizin belirlenip ortaya çıkması birçok etimolojik sorunun çözümünde gerekli olan kıt bilgi ve verilerin tamamlanmasına yardımcı olur.

Bilinen bir gerçektir ki, Türk boyları ve halklarının dilleri konusunda o dönem yazılı bir kaynak günümüze kadar ulaşmamıştır. Ama birçok önemli bilgi özel adlar, boy ve soyadları, unvan ve rütbelere şeklinde Bizans, Arap, Çin ve Rus yazıtlarında mevcuttur. Yazılı abideler içerisinde Rus “ İgor’un Alayı Konusunda Söz” destanı dikkati çekmektedir. Bu destandaki Türk sözcükleri konusunda ünlü Türkolog N. A. Baskakov’un, Kazakistan’ın ünlü yazarı Oljas Süleymenov’un, Erdman F. İ., Berezin İ. N., Melioranskiy P. M., Korş F. E. , Prince, Rasonye, Menges’in araştırmaları dikkate değerdir.

Rus aristokratlarının ve Kıpçak hanlarının akrabalık ilişkileri, özellikle Rus prenslerinin Kıpçak ve Karakalpak prensesleriyle evlilikleri manevi kültürün kaynaşmasını beraberinde getiriyor, geleneklerin etkisiyle halk edebiyatı zenginleşiyordu. Rus destanlarında, özellikle “ İgor’un Alayı Konusunda Söz” destanında Kıpçak- Karakalpak sözlü edebiyatının hem içerik, hem de kullanılan sözcük bakımından etkisi büyüktür.

Rus çarlarının yabancı ülkelere gelen elçileri kabul etme töreni tam olarak Türk- Tatar törenlerinin özelliklerini taşıdı. Mesela çar IV İvan 6 yaşındayken Kazan hanı Şigaley’in eşi

¹ Baskakov N. A. “ Vvedeniye v izuçeniye tyurskix yazıkov”, Moskva, 1969.

Fatma Sultanı sarayında selamlarken ona Tabugsalam diye seslenir. “Tabug” Türkçe “eğilerek selamlamak” anlamına gelir. Bu konuda 1536 tarihinde “Çarlık Kitabı”nda bir not vardır. Rus feodalleri kendi “knyaz” unvanlarıyla beraber Hazar hanlarının “Hakan” unvanını da taşıdılar. Bu olay ilk defa 839 yılında kayıta alınmıştır².

Türk ve Slav dillerinin karşılıklı etkileşiminin beş dönem boyunca devam ettiği bilinmektedir.³ Birinci dönem (I- VIII yy.) Slav lehçelerinin bir taraftan Hun, İskit- Sarmat topluluklarına dahil olan İran ve Fin kabilelerinin lehçeleriyle, diğer taraftan Hun, Sabir, Hazar ve Bulgar topluluklarına dahil olan Türk boylarının ağızlarıyla karşılıklı etkileşimi, ikinci dönem (IX- XII yy.) eski Rus dilinin Türk boylarından Peçenek, Oğuz, sonraları Kıpçakların etkisinde kaldığı ve bu etkinin Moğol işgalinden sonraki dönemde de Eski Rus dilinin kelime hazinesinde önemli iz bıraktığı bilinmektedir. Üçüncü dönem (XIII- XV yy.) Eski Rus hanlıklarının Altın Ordu’ya bağlı oldukları dönemdir ve bu dönem eski Rus dilinin Altın Ordu’nun zapt ettiği geniş topraklarda meskûnlaşan Türklerin dillerinin etkisi altında kaldığı dönemdir. Türk dilleri aracılığıyla Arap ve Fars dillerinden, eski diller; Sanskrit, Çin, Tibet ve diğer dillerden alınan sözcükler Slav dillerinde kullanılırdı. Dördüncü ve beşinci dönemlerde (XX yy.) Rus dilinin Türk dillerinin kelime hazinesine etkisi görülmektedir.

Eski Rus edebiyatının güzel örneği olan “İgor’un Alayı Konusunda Söz” destanının kaynağını, ortaya çıkış tarihini, kim veya kimler tarafından yazıldığını belirlemek için bu destanda yaygın şekilde var olan doğu unsurlarını araştırmak önem arz etmektedir. Destanın ortaya çıktığı dönemde Eski Rus ve Türk dillerinin sıkı ilişkisinin olduğu gözlemlenmektedir ve Eski Rusya ile Hun, Bulgar, Hazar boylarının, sonraları Oğuz ve Kıpçak boylarının tarihi bağlarıyla izah edilmektedir. Rusya’da ve İtil nehri kıyılarında güçlü devlet yapılanmaları olan Doğu Avrupa Türk halklarının tarihi geçmişi uzun süreden beri araştırılmasına rağmen tam anlamıyla ortaya çıkarılmış değil. Bu konuda yazılan tüm kaynaklara ve araştırmalara dayanarak Hazar ve Bulgar devletlerinin var oldukları tespit edilmiş, bu devletlerin komşu halklarla olan ilişkileri araştırılmıştır.

Hazar, Bulgar devletleri ve Doğu Avrupa’nın diğer Türk devletleri konusunda bula bileceğimiz kaynaklar: 1. Kafkas ve İran, 2. Yunan, Bizans ve eski Rus yazıtları; 3.Yahudi kaynakları; 4. Arap coğrafyacılarının eserleri; 5. Çin kaynaklarıdır.

Birinci grup kaynaklara İran şairleri Abu-l’Kasım Tusi ve Firdevs’inin (935- 1020) mesnevileri dâhildir, özellikle ünlü “Şahname” mesnevisinde Hazarlar hakkında bilgiye yer

² Artamonov M.İ. “İstoriya xazar”, L., 1962, s.366

³ Abayev V. İ. , Baskakov N. A. “Razvitiye i obogaşeniye russkogo yazıkı za şçyot zaimstvovaniy iz yazıkov narodov “ Moskva, 1968

verilmiştir. Diğer bir kaynak Gürcü kralı IV Vahtang'ın vakayinamesidir. Bu vakayinamenin el yazması Fransa'dadır. Ermeni tarihçisi Moisey Horenli'nin eserleri de birinci grup kaynaklar içerisinde yer almaktadır.⁴

Abu-l'Kasım Tusi ve Firdevsi'nin mesnevileri ve "Şahname" eseri fantastik ve akla sığmaz olaylarla dolu olduğundan tarihi kaynak olarak kabul edilemez. Bu, Hazar ve Bulgarlar konusunda araştırma yapan tüm uzmanların ortak düşüncesidir. Gürcü kralı IV Vahtang'ın vakayinamesi ise tarihe aykırılık, yanlışlık, kanıtlanması ve başka kaynaklarla karşılaştırılması zor bilgiler içermektedir. Moisey Horenli'nin "Tarih" ve "Zamanın Coğrafyası" eserlerinde halk destanlarına atıfta bulunulur. Bu eserlerde de VII ve VIII yüzyıllara ait tarihe aykırılıklara rastlanır. Ama bu eserlerdeki bilgileri başka kaynaklardaki bilgilerle karşılaştırıp teyit ettikten ve aşağıda söyleyeceklerimizi dikkate aldıktan sonra kullanmak mümkündür: 1) bu eserler bir değil, birkaç yazarın eseridir, bu yazarlar sadece Ermeni yazarları değil, çoğunlukla Yunan yazarlarıdır. Çünkü Moisey Horenli uzun süre Yunanistan'da ikamet etmiş, Yunancadan çeviriler yapmıştır. 2) sonraki eklemeler ve sonuçlar başka yazarlar tarafından yazılmıştır. 3) onun eserlerindeki halk destanlarından alınmış olaylar tarihi gerçekliktir.⁵

İkinci grup kaynaklar 1) Yunan bilim adamı Priscos'un eseri, 2) Bizans bilim adamı ve yazar imparator Konstantin'in eseri 3) değişik manastırlarda korunan Rus el yazmalarıdır. Bu yazmaların çoğunun yazarı belli değildir.

Priskos III- VI yüzyıllarda, yani Hunların saldırıları döneminde Hazarların toplum düzeni konusunda önemli bilgiler verir.

Tüm Avrupa yazarları içerisinde Doğu Avrupa halkları hakkında en önemli bilgileri yazan imparator Konstantin olmuştur. O, 905 yılında doğmuş, 912- 959 yıllarında iktidarda olmuştur. Onun 1829- 1840 yıllarında Bonn şehrinde basılan ve tarih, tabiat bilimleri konusunda tüm eserlerini içeren "Corpus historiae Byzantinae" başlıklı kitabında Hazarların büyük ve güçlü bir devlet kurdukları, Bizans devleti dış politikasını belirlerken Hazar devletini dikkate alması gerektiğini yazmıştır. O, Hazarların Türk boylarından olduklarını yazmış ve Hazar devletinin sınırları, vilayetleri konusunda önemli bilgiler vermiştir.

Rus el yazmaları sadece X yüzyılda baş veren olayları içeren kısa bilgiler içermektedir.

Üçüncü grup kaynaklara Yahudi kaynakları dâhildir. Bu kaynaklar Hazarların geçmişine ışık tutan en önemli eserlerdir. Bunların içerisinde ilginç olan Hasdai İbn Şaprut'un Hazar hakanı Yusuf'a yazdığı mektup ve hakanın Hasdai'ye cevap mektubudur. Birinci mektup 960

⁴ Baskakov N. A. "Tyurkskaya leksika v Slove o polku İgoreve", Moskva, 1985, 206 s.,s 5

⁵ Baskakov N. A. "Tyurkskaya leksika v Slove o polku İgoreve", Moskva, 1985, 206 s.,s 7

yılında Kurtube Emevi hükümdarı III Abdurahman (911- 961) döneminde maliye bakanı olan Hasdai İbn Şaprut tarafından yazılmıştır. Bu mektupta Hazar devletinin güçlü bir devlet olduğu, Bizans devletiyle ticaret yaptığı, bununla kalmayıp Yahudi tüccarlar aracılığıyla Avrupa ile de sıkı ticaret ilişkisi içerisinde bulunduğu yazılmıştır. Hasdai'nin Horasan ve Konstantinopolis'ten gelen elçilerden Hazarlar hakkında bilgi aldığı da bilinen bir gerçektir. Hazar hakanı Yusuf'un cevap mektubu X yüzyılın 60 yıllarında yazılmıştır. Bu çok değerli, paha biçilmez bir kaynaktır. Çünkü doğrudan doğruya Hazar hakanı tarafından yazılmıştır. Bu mektupta Hazarlar hakkında yazılanlar Arap kaynakları tarafından da doğrulanmaktadır. Mektupta Hazarların hakan Yusuf'a kadar var olan son 10 kuşak soy ağacını, Hazarların yerleştikleri toprakları, onların yaşam tarzları ve şehirleri hakkında bilgiyi bula biliyoruz.

Hazarlar hakkında dördüncü grup kaynaklar Arap yazarları ve coğrafyacılara aittir. Onlardan aldığımız bilgiler Doğu Avrupa halklarının geçmişi, siyasi ve sosyal yaşamı konusunda bizi aydınlatmaktadır. Arap yazarlarından İbn Fadlan (X yy.), El -Mesudi (X yy.) ve İbn Rusta'nın eserleri çağdaş araştırmacılar için önemli kaynaklardır. Hazarlar, Bulgarlar ve diğer halklar hakkında aydınlatıcı bilgiye El- Ceyhani, El- Balazuri, El- Bekri ve diğer Arapça yazan bilim adamlarının eserlerinde de rastlanır.

Beşinci grup kaynaklar Çin kaynaklarıdır. Bu kaynaklar Doğu Avrupa halklarının tarihi konusunda çok değerli bilgileri bizlere ulaştırmaktadır. Ama bu kaynaklar derinden incelenmeye, özellikle kaynaklarda sözü geçen halkların özel ve yer adlarının Çin transkripsiyonunun deşifre edilmesine ihtiyaç duyulmaktadır.⁶

ESKİ TÜRK DİLLERİNİN DOĞU AVRUPA'DAKİ İZLERİ

I yüzyılda Doğu Avrupa'daki ulus ve boyların etnik içeriği Slav, İran ve Finlerden oluşuyordu. Doğudan gelen Türk kavimleri, ilk önce Hunlar, Hazarlar, Bulgarlar, daha sonra Peçenekler, Oğuzlar ve nihayetinde Kıpçaklar bu bölgeye yerleşmişlerdir. Tüm bu Türk boyları kültür ve dillerinin belli unsurlarını Slav, İran ve Fin dillerinde bırakmışlardır.

Çağdaş Doğu Avrupa halklarının dil ve kültürlerinde korunan kültür ve dil katmanlarını araştırmak ve Hun, Hazar, Bulgar, Oğuz ve Kıpçak boylarının dillerinin belirtilerini bulmak çağdaş dilcilerin en önemli görevidir.

⁶ Baskakov N. A. "Tyurkskaya leksika v Slove o polku İgoreve", Moskva, 1985, 206 s.,s 9

Türkler arasındaki gerçek bağ Hunlardan beri var olmuştur. Hunların döneminden başlayarak birleşik Türk boylarının ayrıldıklarını ve ogur (ugur), onogur, sariogur, hotur ogurları oluşturduklarını, bunların da Hazar, Avar, Bulgar ve Sabirlerin eski soyları oldukları bilinmektedir. Hazar, Avar, Bulgar ve Sabirler sonraları Çuvaş, Oğuz ve Uygurları oluşturmuşlar.⁷ Türk boylarının Doğu Avrupa'ya tarihsel göç dalgasını dikkate alarak Rus kaynaklarında ve el yazmalarında Türk dillerinin var olan unsurlarının araştırılması gerekmektedir. İlk önce Hun, Sabir, Hazar ve Bulgarlardan, sonra ise Peçenek, Uz ve Kıpçaklardan başlamak amaca uygundur. Bilindiği gibi bu boyların dilleri konusundaki temel bilgiler yalnız özel adlar, unvanlar, boy ve soyadlarıdır. Bu özel adlar, boy ve soyadları, unvanlar Bizans, Arap, Çin, kısmen de eski Rus kaynaklarında mevcuttur.

Rus edebiyatının en eski destanı olan “İgor’un Alayı Konusunda Söz” Türk boyları ve Slav, özellikle Rus halkları arasında kültürel tarihsel ilişkilerin kanıtıdır. Bu destanın yazarı ve ortaya çıkış tarihi konusunda kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Ama yazarın Türk dünyasını çok iyi bildiği, Kara Kalpakların ve Kıpçakların dillerine vakıf olduğu anlaşılmaktadır. Bu da onun Türklerle akraba ola bileceğini göstermektedir. Bu bilgileri elde etmek için destanda bulunan Doğu veya Türk unsurlarını araştırmak çok önemlidir. Sözü ettiğimiz unsurlar destanın kelime hazinesinde buluna bilir. Destanın kelime hazinesi birçok Türkolog’un yazdığı gibi sadece Kıpçak dilinden değil, Oğuz dillerinden de alıntı yapılarak oluşturulmuştur.⁸

“İgor’un Alayı Konusunda Söz” destanı, yazarın yaşamını sürdürdüğü dönemin olaylarını, Rus ve Türklerin destanlarında betimlenen tarihsel olayları yansıtmaktadır. Doğanın güzelliklerini, yapılan savaş ve yürüyüşleri betimleyen yazar sadece kendi soydaşlarının değil, komşu Türk halklarının da dillerini, yaşam tarzları, gelenekleri ve sözlü edebiyatını çok iyi bildiğini kanıtlamaktadır. Bazı betimlemelerinde yazar, mesela İgor’un esaretten kaçışını kartala, kurda dönüşerek yaptığını, Türk hanının bu kaçışı anlatmasını Türk destanlarından esinlenerek yazmıştır. Türk halklarının birçok destanında kahramanların bir eylemi yaparken kuğu kuşuna, şahine veya kurda dönüşerek gerçekleştirdiklerini bilmekteyiz.

“İgor’un Alayı Konusunda Söz” destanında eski Türk halklarının totemleri olan şahin, kurt, boğa, kuğu, karga sözcüklerine sık sık rastlanmakta, bu hayvanların Kıpçakların kahramanlık destanlarındaki betimlemesi kullanılmaktadır.

Eski Rus ve Kıpçak sözlü edebiyat geleneklerinin etkileşiminin” İgor’un Alayı Konusunda Söz” destanındaki yankısı Kıpçak ve diğer Türk dillerinde sıkça rastlanan

⁷ Baskakov N. A. “Tyurkskaya leksika v Slove o polku İgoreve”, Moskva, 1985, 206 s, s. 103

⁸ Baskakov N. A. “Tyukskaya leksika v Slove o polku İgoreve”, Moskva, 1985, 206 s, s. 105

yansıma sözcüklerin olmasıdır. Destanda hayvanların çıkardığı seslere uygun fiiller oluşturulmuş ve kullanılmıştır.” İgor’un Alayı Konusunda Söz” destanının anlattığımız tüm özellikleri, Oğuz ve Kıpçak dillerinden alıntı sözcükler destanın yazarının Oğuz ve Kıpçak dillerini çok iyi bildiğini, Kıpçakların masalsi dünyalarına aşina olduğunu, hatta onlarla akraba olabileceğini yansıtmaktadır.

Tüm Türkologlar “İgor’un Alayı Konusunda Söz “destanındaki Türk sözcüklerin Moğol döneminden öncesine ait olduğu düşüncesinde ortaklardır. Bu sözcüklerin fonetik ve gramer içeriğine gelince Oğuz- Kıpçak fonetiğine yakındırlar. Bu durum Türk boylarının o dönemde Doğu Avrupa’ya göç etmesiyle izah olunur. Araştırdığımız dönem Hazar ve Bulgarların hâkimiyetinin bitmesi, Oğuzların düşüşü, onları kısmen asimile etmeye çalışan Kıpçakların ise yükselişe geçmesiyle karakterize olunur.⁹

XI- XII yüzyıllarda Rus aristokratlarının Kıpçaklarla değil, Oğuzlarla yakınlığından dolayı “İgor’un Alayı Konusunda Söz” destanındaki Türkçe sözcükler fonetik ve gramer açısından daha çok Oğuz kökenli olduğu gözlemlenmektedir. Bu sözcüklerin XI- XII yüzyıllarda kullanıldığı konusunda Türkologlar arasında hiçbir fikir ayrılığı yoktur. Destanda Moğollardan sonraki döneme ait Türk sözcüklerinin olmayışı, yazarın eski Türk mitolojisini, Şamanizm’i, Türk sözlü edebiyatındaki sıfat, istiare, psikolojik paralelleri iyi bilmesi, eski Rus ve Oğuz geleneğine, o dönemin savaş tekniklerine ve yürüyüşlerine aşina olması bu destanın XI- XII yüzyıllarda yazıldığına işaret ediyor.

Eski Rus ve Oğuz- Kıpçak karma düşüncesinin Türk dillerinden alıntı sözcüklerle İgor’un Alayı Konusunda Söz” destanının kelime hazinesinde ifade edilmesi leksikografinin birçok alanına yansımıştır. Destanda Türkologlar tarafında tespit edilen Türkçe alıntı sözcüklerin sayısı çoktur ve anlamları değişiktir. Bu sözcüklere nehirlerin, kentlerin adlarında, rölyef, kuş, bitki, sıfat, halk ve kabile adları, özel adlar, mitolojide var olan yaratıklar, sosyal terminoloji, askeri terminolojide rastlamak mümkündür. Mesela “yaruk”(yarı), “kovıl” (yeşil, mavi, ot), “sula” (sulak),” Tmutorokan”(toponimik ad Temir Tarhan), “Gogol”(kuştur- kök- gök- gökül- mavi kuş),”bosıy” veya “busıy”(boz), “bagryanıy”(bakır renkli),”xinova”(hun, hunlara ait) ve s. “İgor’un Alayı Konusunda Söz” destanında o dönem yaşamın tüm alanlarının betimlenmesinde çok sayıda Türk sözcüklerinin kullanıldığı aşikârdır.

Rusların ve onlarla komşu olan halkların çok asırlık beraberliği bu halkların kültürlerine ait sözcüklerin ve terimlerin dillerine nüfus etmesine neden olmuştur. Rus dilinde yabancı sözcüklerin çoğalması bu sözcüklerin açıklanmasını ve düzenlenmesini gerektirdi. Eski el

⁹ Baskakov N. A. “Tyurkskaya leksika v Slove o polku İgoreve”, Moskva, 1985, 206 s, s. 107

yazmalarda bazen yabancı sözcüklerin listesine, kısa ifadelere ve diyaloglara rastlamak mümkündür. Sözü ettiğimiz bu sözcük ve ifadelerin Rusça çevirisi ve açıklaması beraberinde yapılmaktadır. Bu tür sözlük oluşturma denemeleri XI yüzyıldan önce başlatılmıştır.¹⁰

Rusların Türk dilleriyle tanışmasının tarihi için çok önemli olan bu sözlük denemelerine iki örnek göstermek mümkündür: ilki, “Bu Tatar Dili”, ikincisi ise “Kıpçak Diline Ait Açıklamalar”.¹¹ Her iki sözlüğün kıyaslaması yapıldığında 12 makalenin aynı olduğu saptandı. Yalnız “Bu Tatar Dili” sözlüğünde 12 makaleye 16 Rusça makale daha eklenmiş, bunlardan on beşinin Türkçe karşılığı yazılmıştır.¹²

Her hangi bir Türkçe sözcüğün Slav dillerinde kullanılmaya başlama tarihini belirlemek için bu sözcüğün yaygınlaşma coğrafyasını göz önünde bulundurmak çok önemlidir. Türkçe sözcüklerin alınmasının sürekliliği nedeniyle bu sözcüklerin Slav dillerinde yaygınlaşmasını tespit etmek ve bunu yaparken Türkçenin fonetik özelliklerini bilmek gereklidir. Türk dillerinin aracılığıyla başka dillerden alıntı sözcükleri belirlemek için de söylediklerimiz önem arz etmektedir. Türkçe sözcüğün Slav dilleri içerisinde hareket yollarını belirlemek çok önemlidir. Tekrarlanan alıntı vakalarını dikkate almak ve tek heceli sözcükleri önemsemek gerekmektedir.

Türk unsurlarının Slav dillerine geçiş yollarını belirlerken etnografya ile beraber yazılı kaynakların ve arkeolojinin verilerini dikkate almak gerekmektedir. Etimolojik veriler kendi başlarına açıklanamayan tarihi problemlerin hallinde yardımcı olmaktadır. Türkçe sözcüklerin geleneksel ünlü uyumu ve son hecenin vurgu alması eski dönem alıntı vakalarında değişik nedenlerle değişime uğrar. Etimolojik özellikler araştırıldığı zaman bu nedenleri göz önünde bulundurmak önemlidir.

Slav dillerinde Türkçeden alıntı sözcüklere ait dil olgularının doğasını ve özelliklerini belirlemek zordur, çelişkilidir. Nedeni, bir taraftan onların Slav dillerine geçme yollarının ve gerçek Türk leksik unsurlarının belirlenmesi zorluğu, öte yandan Türk dillerine bağlı leksik oluşumların değişikliği. Türk leksik unsurlarının Slav dillerine alınması düzenli değildir ve değişik özgül etkenlerle şartlandırılır. Bu etkenlerin açıklanması hem Türkoloji'nin, hem de Slav dillerinin problemlerinden biridir. Slav dillerinde Türkçe alıntı sözcüklerin etimolojisinin yöntembilim açısından araştırılması teorisi hala pratikten çok uzaktır.

¹⁰ Suxomlinov M. İ. “O yazıkoznanii v drevney Rossii”, Uçyonıye zapiski Vtorogo otdeleniya AN, kniga I, 1854, s. 24

¹¹ Kononov A. N. “İstoriya izuçeniya tyurskix yazıkov v Rossii”, L, 1972, s.17

¹² Kovtun L. S. “Russkaya leksikografiya epoxi srednevekovya”, M.-L. 1963, s.324

Alıntı sözcüklerin genel ve özel yaygınlaşma sınırı, tarihi kültürel ve sosyo- ekonomik belgelendirme ve alınma tarihinin belirlenmesiyle beraber Türkçe alıntı sözcükleri dilcilik bakımından araştırmanın zamanı gelmiştir. Bunu yaparken dil biliminin tüm bölümleri, özellikle Türk- Slav dillerinin fonetik özelliklerinin benzerliği teorisi, Türk ve Slav dillerinin tarihi gelişimi göz önünde bulundurulmalıdır.

Birçok sözcük oluşturma ve fonetik yelpazeden Türkolojik uzman incelemesi açısından en çok şeffaf olan sözcük, sonra Slav dillerinin en yakın tarihi verileri, üçüncü sırada en yakın tarihi paraleller seçilir.

Ülkemizde Türkçe sözcüklerin komşu ve diğer dillerde kullanılması konusu birçok bilim adamının dikkatini çekmiş ve bilimsel eserlerin yazılmasına neden olmuştur. Gelecekte de genç araştırmacılar birçok dilde yaygın şekilde kullanılan Türk sözcüklerini tespiti üzerine çalışmalı ve bu araştırılması zor konuya yönelmelidir

KAYNAKÇA

1. ABAYEV V.İ., BASKAKOV N. A. “Razvitiye i obogaşeniye russkogo yazıka za şçet narodov”, Moskva, 1968
2. ARTAMONOV M.İ. “İstoriya xazar”, L., 1962
3. BASKAKOV N. A. “Tyurskaya leksika v “Slove o polku İgoreve”, Moskva, 1985
4. “İstoriya izuçeniya tyurskix yazıkov v Rossii”, L., 1972
5. KONONOV A.N. Kovtun L.S. “Russkaya leksikografiya epoxi srednevekovya”, M-L., 1963
6. SUXOMLİNOV M.İ. “ O yazıkoznanii v drevney Rosii”, Uçyonıye zapiski vtorogo otdeleniya AN, kniga I, 185